

IJZERBEDEVAART, jaarlijkse verbroederingsbedevaart in christelijke geest, ter herinnering aan de figuur en de idealen van de in de Eerste Wereldoorlog aan het IJzerfront gevallen Vlaamse soldaten. De plechtigheid had voor het eerst plaats in 1920 en zij wordt sinds 1925 georganiseerd door Bedevaart naar de Graven aan de IJzer, vereniging zonder winstoogmerk; het centrum van de plechtigheid is de IJzertoren, een monument waarin het stoffelijk overschot van een aantal gesneuvelden is bijgezet.

1. **OORSPRONG.** De bedevaart ontstond uit de sociale en culturele actie van Vlaamsgezinden aan het IJzerfront, een actie waaruit de Frontbeweging voortkwam. Onder het voorzitterschap van Cyriel Verschaeve werd op 15 augustus 1916 een Comité voor Heldenhulde gesticht dat op de graven van de gesneuvelde Vlaamse kameraden kruisjes liet oprichten, aan het front ontworpen door de kunstenaar Joe English. Deze kruisjes droegen bovenin de leus AVV-VVK (Alles voor Vlaanderen, Vlaanderen voor Kristus) en het beeld van de vliegende blauwvoet, symbool van de Vlaamse strijd. In februari 1918 werden op het kerkhof van Oeren 38 zulke kruisjes door onbekenden met cement besmeurd. Kort daarna, op 11 februari 1918, trok een groep soldaten naar het kerkhof om de weggeveegde leus dubbel zo groot opnieuw aan te brengen.

Nog aan het front rijpte het denkbeeld van een hulde aan Joe English. Zij moest worden uitgesteld ingevolge de bevrijdingsaanval en de gebeurtenissen na de wapenstilstand. Begin 1920 werd een comité geticht, waarin bekende namen uit de Frontbeweging voorkomen en ook Vlaamsgezinden die het daarmee niet helemaal eens geweest waren of

die in bezet gebied of in het buitenland hadden vertoefd. Cyriel Verschaeve werd ere-voorzitter, samen met Juliaan de Vriendt, de kunstschilder wiens zoon Sam een frontkameraad van English was. Bij de ereleden bevonden zich o.m. Marie Belpaire, Hugo Verriest en gravin de Brouhoven de Bergeyck. De voorzitters waren prof. Frans Daels en Sam de Vriendt, de secretarissen Oscar Dambre en Dries Devos; de leden: pater J. Callewaert, de advocaat A. de Groeve, Filip de Pillecijn, Jef Goossenaerts, Hilaire Gravez, Jozef Muls, Emiel Hullebroeck, Jules Persijn, Floris Prims, Joris van Severen, August en Frans van Cauwelaert en enkele front-aalmoezeniers, onder wie pater Vandermeulen. De hulde van English werd voorbereid door diverse publikaties, o.m. een speciaal nummer van het weekblad Ons Volk Ontwaakt en door talrijke voordrachten. De herdenking werd gespreid over het weekeinde van 4, 5 en 6 september 1920. Zij begon te Veurne, waar Dambre en De Groeve voor een publiek van studenten spraken. Dambre deed een oproep tot eenheid en eigen bewustwording. De zondag kwamen vele studenten en een aantal oud-strijders naar het moeilijk te bereiken frontgebied, waar te Steenkerke English begraven lag. Dr. Alfons van de Perre, Stijn Streuvels, Ernest Claes, Eugene van Oye bevonden zich onder de aanwezigen. Een door Karel Lateur, broer van Streuvels, ontworpen monument, werd er ingewijd. (Dit monument staat thans naast het IJzerbedevaart-secretariaat te Diksmuide.) Karel Elebaers sprak er over het jonge geslacht dat „geen lijdend volk” meer wilde zijn. „Mocht een staatsverband, wat God verhoede, zijn gang belemmeren in den optocht naar zijn volle, vrije, ware ontwikkeling, dan mag het al aan spaanders vliegen”. In de namiddag vergaderden Oost- en Westvlaamse studenten, die hulde brachten aan dr. Depla, dr. Daels, dr. O. de Gruyter, dr. J. Goossenaerts, dr. Verheyen en mr. H. Borginon. Cyriel Verschaeve vroeg er „daadkracht in de nabijheid”. De slagzin Nooit meer Oorlog was een van de hoofdthema's van de oud-strijders en er werd over gesproken op een afzonderlijke bijeenkomst van oud-soldaten, waar Juliaan Platteau een motie tegen het militaire verbond met Frankrijk deed goedkeuren. Adiel Debeuckelaere, de „ruwaard” van de Frontbeweging, die net als Borginon kamerlid voor de Frontpartij was geworden, verzette zich eveneens tegen dat militaire verbond. Ten slotte was er een gezamenlijke bijeenkomst van studenten en oud-soldaten, voorgezeten door Sam de Vriendt. Daar werd o.m. het woord gevoerd door Frans Daels en Jozef Muls. De eerste sprak over de leus van English, Ik Dien; de tweede over de Vlaamse strijd die eerst door „enkele eenzame geesten” werd gevoerd. „Dat is veranderd. De zelfbewustheid groeit in ons volk”. Er volgde een toneelavond en de maandagmorgen trok een groepje naar het graf van de gebroeders Van Raemdonck te Steenstrate, waar hun familielid Clem de Landtsheer sprak.

Op deze hulde van English was de wens uitgesproken elk jaar een plaats te kiezen „waar de meest populaire Vlaamse doden begraven liggen, om in deze of gene AL onze gesneuvelde jongens van de IJzer te herdenken”. In 1921 richtte men zich naar Steenstrate. Men hervormde het English-comité tot een vaste groep, met een aantal nieuwe leden en Clem de Landtsheer als secretaris. Er werd een

inschrijvingslijst geopend en op het affiche stond nu het opschrift: *Algemeene Bedevaart naar de Graven van den IJzer*. Typerend voor de groeiende verbittering van de oud-strijders, die de beloofde hervormingen niet zagen komen, was de toespraak van Daels met zijn telkens terugkerend refrein: *Wij klagen aan*.

In augustus 1922 trok men naar Westvleteren, naar het graf van Renaat de Rudder. In 1923 kwam men bijeen te Alveringem, voor het eerherstel aan de geschonden graven in het nabije Oeren. Er waren verscheidene duizenden deelnemers en het betekende de doorbraak van de bedevaart, die overigens nog geruime tijd zou moeten wachten op de algemene belangstelling van de zijde van de pers. In 1924 kocht men te Kaaskerke, bij Diksmuide, een stuk grond om er de heldenzerkjes te verzamelen rondom „een indrukwekkend monumentaal kruis”. Toen werd de vereniging *Bedevaarten naar de Graven van den IJzer* opgericht en installeerde men een vast secretariaat te Temse. De secretaris, Clem de Landtsheer, gaf in dat jaar ook namens het comité het eerste verslagboek uit, waarin de eerste bedevaarten werden beschreven. Sindsdien zou er elk jaar een verslagboek verschijnen.

De statuten van de vereniging werden gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 6 februari 1925. Stichters waren: Clemens de Landtsheer, Elisabeth Goedemé (weduwe van Joe English), Julia Putman, Joris Lanno, Maurits Libeer, Frans van Rompaey, Oscar Dambre, Michel Bulckaert, Jozef Rombouts, Edward Clauw, Jerom Leuridan, Adiel Debeuckelaere en Frans Daels, die voorzitter werd. Het doel van de vereniging was: organiseren van bedevaarten naar de IJzer en alle andere activiteiten die het aandenken en het ideaal van de gesneuvelden uit de oorlog 1914-'18 hooghou-

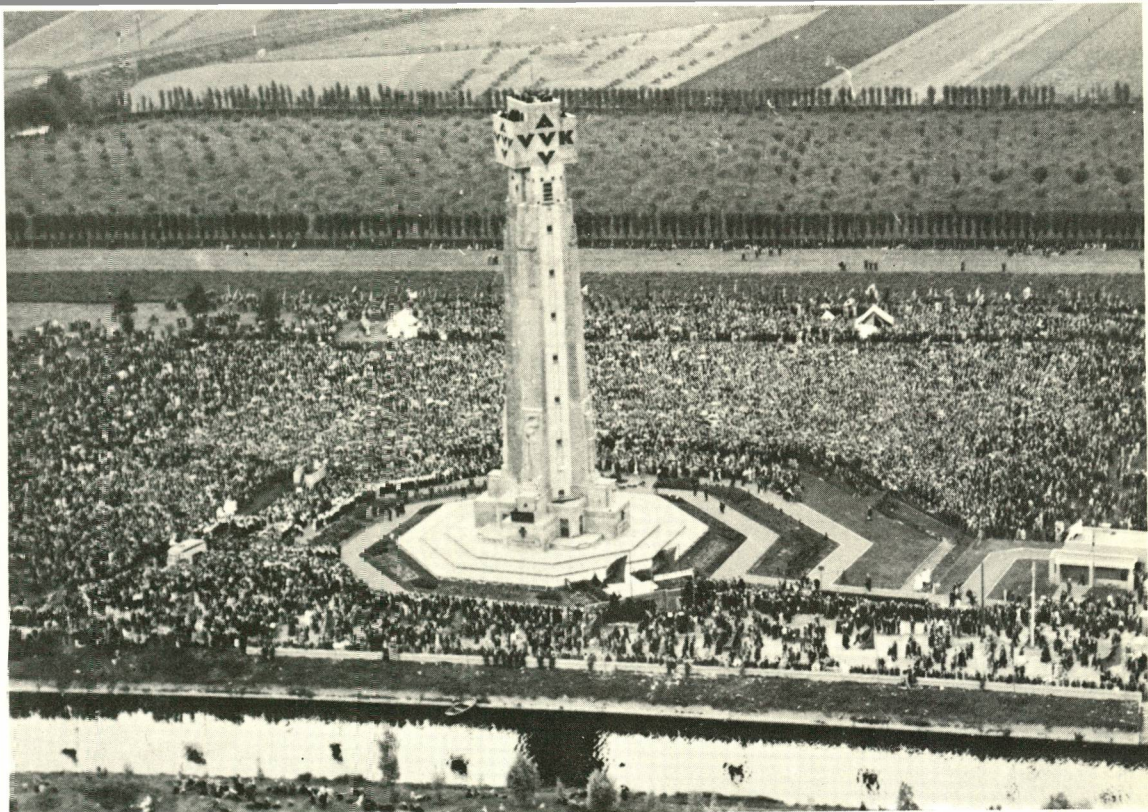
den en de zin van hun offer doen eerbiedigen tot het volledig herstel van de Vlaamse volksgemeenschap. Het aantal leden van het comité was onbepaald, met een minimum van tien.

2. VAN 1925 TOT '45. Toen in mei 1925 meer dan 500 Heldenhulde-zerkjes op bevel van de militaire overheid werden verbrijzeld voor wegverharding, wekte dit grote verontwaardiging en namen duizenden Vlamingen deel aan de zesde Bedevaart te Kaaskerke. Sindsdien zou het succes van jaar tot jaar groeien. Nu men de Heldenhulde-zerkjes niet meer volgens het oorspronkelijke plan kon verzamelen, besloot men een gedenkteken op te richten. Er werd een wedstrijd uitgeschreven en op 1 november 1925 aanvaardde men het ontwerp van de architecten R. en J. van Averbek (z. IJzer-toren).

Na een interpellatie van het kamerlid Staf de Clercq (van de Frontpartij) over de schennis van de zerkjes en na een langdurige actie van het comité, deelde het ministerie van landsverdediging mee, dat de 226 (van de meer dan 800) overgebleven zerkjes aan het comité zouden worden teruggegeven. Op de achtste bedevaart werden zij naar Kaaskerke overgebracht. (Later zijn zij in de toren aangebracht en bij de aanslag in 1946 grotendeels vernield.)

Vergeefs trachtte de overheid het succes te beperken van de bedevaarten, die een uiting waren van geloof en nationalistisch gekleurde Vlaamsgezindheid. In 1929 verbood de minister van justitie, Janson, de toegang tot België aan Nederlanders die naar Diksmuide wilden. Ondanks het verbod sprak toen de Nederlandse letterkundige Bernard Verhoeven op de bedevaart, die zoveel volk trok, dat er op het laatste ogenblik een speciale noodbrug over de IJzer moest worden gelegd.

De elfde bedevaart, op 24 augustus 1930, in het

Zeebedevaart 1937.

jaar dus dat het Belgische eeuwfeest werd gevierd, staat bekend als „de stormloop van 't jaar dertig”. Die dag werd de IJzertoren ingewijd, in aanwezigheid van een record-aantal deelnemers. De Nederlander L. Simons en de Zuid-Afrikaan dr. Bosmans kregen van de Belgische overheid het verbod op de plechtigheid te spreken. (Het werd een traditie dat op de bedevaart een groet namens Nederland en Zuid-Afrika werd gebracht.) De Belgicist Georges Labrique vloog met een ééndekker over het bedevaartterrein, gooide papiertjes met de Belgische driekleur uit en verspreidde strooibiljetten „tegen de booze herders die onder voorwendsel eener godsdienstige bedevaart, haat en verdeeling zaaien en een open strijd aangaan tegen de burgerlijke en geestelijke overheden”. Er werd gesproken van „verraders en deserteurs”, die 't recht niet hadden „in naam van het Vlaamsche volk” te spreken. Dit alles werd als een provocatie ervaren en leidde op de Grote Markt van Diksmuide tot ernstige incidenten met chargerende gendarmerie te paard, waarbij tachtig bedevaartgangers werden gewond, van wie één ernstig. Daarna werden een aantal deelnemers veroordeeld. Een en ander maakte in het Vlaamse land grote indruk, wat een jaar later tot uiting kwam in het nog gegroeide aantal deelnemers.

Op de twaalfde bedevaart, in 1931, werd een door Karel Aubroeck vervaardigd beeld van Renaat de Rudder ingewijd, maar men kreeg geen toestemming om het stoffelijk overschot van De Rudder naar de crypt onder de toren over te brengen. Later ontving men die toestemming toch, ook voor de gebroeders Van Raemdonck, Joe English, Firmin Deprez, Frans Kusters, Hubert Willems en Frans van der Linden. Op de dertiende bedevaart, in 1932, werden zij plechtig in de crypt bijgezet. Men onthulde toen ook het beeld van Joe English, door Karel Aubroeck, en bracht hulde aan prof. Frans Daels, de voorzitter, die jarenlang de verpersoonlijking van de bedevaart zou zijn.

De veertiende bedevaart was opgezet als een hulde aan de gebroeders Van Raemdonck. Te Steenstrate werd op 19 augustus 1933 een door de gebroeders De Bondt ontworpen gedenkteken geplaatst op de plek waar de Van Raemdoncks waren gesneuveld. Op 20 augustus 1933 wijdde men tijdens de bedevaartplechtigheid het derde beeld van Aubroeck in. Toen ook plaatste men in de crypt de Steen van Merkem, een steenblok van de vernielde kerk van de front-gemeente Merkem, waarop Vlaamse soldaten tijdens de oorlog hadden geschreven: Hier ons bloed, wanneer ons recht? Het volgende jaar, op de vijftiende bedevaart, werd het vierde en laatste beeld van Aubroeck, ter ere van Lode de Boninge en Frans van der Linden, ingewijd. Zo stonden de Symbolen van de IJzer nu aan de vier hoeken van de toren. Op de zestiende bedevaart werden gedenkplaten ingewijd voor Cyriel Verschaeve, dr. Alfons van de Perre en dr. Oscar de Gruyter, terwijl men sprak over de wereldvrede en over het Frans-Belgisch militair akkoord, „schadelijk voor onze onafhankelijkheid” en „bedenklijk voor de internationale vrede”. De leus Los van Frankrijk werd er gelanceerd.

Op de zeventiende bedevaart, in 1936, werden Firmin Deprez, Frans Kusters en Hubert Willems herdacht; op de achttiende bracht men het stof-

felijk overschot van luitenant De Winde naar de crypt over. Ook op de achttiende bedevaart (22 augustus 1937) werd plechtig amnestie gevraagd. Oud-strijders stonden hun oorlogsdecoraties af, waarmee op een groot paneel het woord Amnestie 1937 werd aangebracht. In 1938 en '39 werden panelen met de namen van gesneuvelden in de toren ingewijd. Deze panelen waren bekostigd door Vlaamse gemeentebesturen. Op de laatste vooroorlogse bedevaart, op 20 augustus 1939, brachten talrijke verenigingen van Vlaamse oud-strijders hun vlaggen naar de toren, waar zij moesten worden bewaard.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog liet de Duitse bezetter slechts een beperkte plechtigheid in de crypt toe. Prof. Frans Daels, die lid was geworden van de Raad van Leiding van het Vlaamsch Nationaal Verbond, (VNV), maar weldra in oppositie kwam tegen de gevolgde politiek, legde telkens de nadruk op het motto Wij zijn een Volk. Bij de bevrijding van het land viel het bedevaartcomité, dat al tijdens de bezetting verdeeld was, uiteen.

3. AANSLAGEN. Na de oorlog werden twee aanslagen op de IJzertoren gepleegd. De eerste gebeurde in de nacht van 15 op 16 juni 1945. Springstoffen sloegen in de toren een gat van 2 meter breed en 10 meter hoog. Vastgesteld werd dat onbekenden twee vensters in de grafkelder stukgeslagen hadden om zo tot de toren door te dringen. De rijkswacht maakte een verslag op, maar de politie werd met geen enkel onderzoek belast. De rechter van instructie heeft later herhaaldelijk geklaagd dat bij gebrek aan een eerste onderzoek de opsporing van de daders van de tweede aanslag ernstig werd bemoeilijkt.

De tweede aanslag had plaats in de nacht van 15 op 16 maart 1946, omstreeks 2 uur 15. De veldwachter, die 200 meter daarvandaan woonde, hoorde de slag, keek door zijn raam en merkte dat de toren met de grond gelijk gemaakt was. Pas omstreeks 7 uur 15 's morgens waarschuwde hij de rijkswacht en om 9 uur kwam het parket van Veurne ter plaatse. Deze traagheid is te verklaren uit de op het eind van de oorlog heersende atmosfeer en door het uitblijven van een onderzoek na de eerste ontploffing. De aanslag op de toren werd door brede volkslagen minder beschouwd als een misdaad dan als een onvermijdelijke, ja, noodzakelijke „patriottische actie”, die een „symbool van het incivisme” wilde vernietigen.

De tweede aanslag kwam niet onverwacht. Velen wisten van tevoren dat de toren moest worden vernield. Talrijke stukken in het dossier bewijzen dat men in kringen van verzetslieden, oud-strijders en politici openlijk de vernietiging van de IJzertoren en daarmee van de IJzerbedevaarten nastreefde, wenste of verwachtte. Reeds op 25 september 1944 had de verzetsgroep OF (het communistisch geïnspireerde Onafhankelijkheidsfront) van Diksmuide in een nota aan de minister van binnenlandse zaken voorgesteld „de grond toebehorende aan het IJzerbedevaartcomité en liggende rond de toren, aan te bieden aan de geallieerde legers, voor het aanleggen van een militair kerkhof”. Dit plan werd „namens het OF en namens de bevoiking van Diksmuide” eveneens aan het geallieerd opperbevel voorgelegd, opdat het bedevaartkruis „een zinnebeeld van verstandhouding onder de volkeren” zou worden. Het stuk was getekend door

leidende figuren van het verzet te Diksmuide. Verontwaardigd, omdat men van plan was de toren tijdens een manifestatie van eerherstel tot een Belgisch monument te herdopen, schreven daartegenover Vlaamse extremisten dat zij dan nog liever zijn vernieling wensten.

Op 11 maart 1946, vijf dagen voor de dynamitering, verklaarde de 76-jarige generaal Jacques Willems op een persconferentie in Brussel, op initiatief van de Union des Fraternelles des Anciens Combattants 14-18, dat openlijk gevraagd was de IJzer-toren te vernielen. Daaromtrent tijdens het gerechtelijk onderzoek ondervraagd zei hij: „Ik heb op de persconferentie gezegd dat de Union des Fraternelles officieel stappen gedaan had om de vernieling van de toren te vragen. Steeds is dat monument antinationaal geweest. Het was het symbool van de Frontpartij en van het VNV. Ik heb ook gezegd dat ik contacten had met kardinaal Van Roey om van hem te weten, of het monument een religieus karakter had. Zijne Eminentie heeft geantwoord dat de toren enkel ingevolge de doortrapttheid (van de inrichters) een religieus karakter gekregen had, maar dat het aartsbisdom zulks nooit goedgekeurd had. Per brief hebben wij aan de minister van landsverdediging dan de vernieling van de toren gevraagd, maar door tussenkomst van generaal Van Zande liet de minister ons weten, dat het ogenblik daartoe niet opportuun was”. De generaal bevestigde daaraan te hebben toegevoegd: „Wanneer zal het moment dan wèl geschikt zijn?” Hij ontkende iets met de aanslag te maken hebben. Van de officiële vraag tot vernietiging werd in het ministerie geen oorspronkelijk stuk teruggevonden. Wel vond men een brief van 5 mei 1945, namens de Fraternelles van het 2/23 Linieregiment, Sectie Oost-Vlaanderen, in het Frans geschreven, een brief waarin de vernietiging van de toren wordt gevraagd door een groep oudstrijders uit Nieuwpoort en door de sectie Oost-Vlaanderen van het 2/23 Linieregiment, op een vergadering van 3 mei 1945. Uit een randnotitie blijkt dat de minister van Landsverdediging, L. Mundeleer, een polemieek daarover niet opportuun achtte.

Op 24 augustus 1945 schreef Guy Dartois in het weekblad *Pourquoi Pas?* over de eerste aanslag en vroeg: „Zou de minister van landsverdediging niet een onzer moedige compagnieën die de kust ontmijnen met dat werkje van vernieling en openbare gezondheid belasten?” De rechter van instructie heeft later getracht de ware identiteit van Dartois te ontdekken, maar ondervond daarbij grote tegenwerking en slaagde niet. Men moet hierbij weten dat een leidende figuur uit de ontmijningstroepen ervan verdacht werd bij de aanslag betrokken te zijn. Ook in andere geschriften werd lang van tevoren de dynamitering gevraagd. Bij het onderzoek kon men geen bewijs vinden dat er een rechtstreeks verband met de aanslagen bestond.

Half juni 1949 verklaarde de gouverneur van West-Vlaanderen, ridder van Outryve d'Ydewalle, aan de rechter van instructie, dat „een vooraanstaande” hem al in augustus 1945 had gezegd dat er in het geheim een actie gevoerd werd om de toren te vernietigen. De gouverneur herinnerde zich de naam van die vooraanstaande niet meer. Hij waarschuwde op 13 juni 1945 de rijkswacht, die toen de toren voortdurend en onopvallend liet bewaken.

In de periode kort voor de tweede aanslag was die bewaking tot een toevallige patrouilletecht gereduceerd. De nacht dat de aanslag om 2 uur 15 gebeurde, was de summiere bewaking twee uren daarvoor gestaakt.

Uit het eerste onderzoek bleek meteen dat de vernietiging het werk van vakmensen is geweest. „Het is opvallend”, zei het rapport van de rijkswacht, „dat alleen vernield is wat zij wilden vernielen. De aanslag moet gepleegd zijn door mannen die zeker waren van hun technische vaardigheid”. Deskundigen zeiden later dat de daders precies en methodisch te werk waren gegaan, zonder sporen na te laten. Er moet „een lading goede brisante springstof, een soort picrinezuur, trinitololuceen of een der moderne plastische springstoffen van 10 à 20 kilo gebruikt” zijn. Vaklui en specialisten waren toen in de streek geen zeldzaamheid. Niet ver van Diksmuide lag het Belgisch ontmiijningsbataljon, dat massa's munitie beheerde. In en om tientallen verzetsgroepen bevonden zich ook burgers en gewezen militairen die tijdens de oorlog in de geheimen van de sabotagetechniek ingewijd waren. Uit het onderzoek bleek ook dat treinen met munitie soms dagenlang op het station van Diksmuide bleven, waar menigeen de kans had zich springstoffen aan te schaffen.

Het onderzoek werd geleid door de rechter van instructie J. de Laere, die op 8 april 1948 overging tot arrestatie van een aantal personen uit Diksmuide, meestal liberale verzetslieden, onder wie de voorzitter van de plaatselijke Nationale Strijdersbond, tevens lid van een Epuratiecomité, dat na de bevrijding in de streek was opgetreden. Na korte tijd en na heftige perscampagnes die tot in het parlement weerklank vonden, werden zij vrijgelaten. Hun schuld kon niet worden bewezen. Het dossier toont aan dat de rechter van instructie zelf ervan overtuigd was, dat zij in het slechtste geval enkel meelopers waren achter wie machtiger figuren schuilgingen.

Toen de arrestaties in april 1948 werden verricht, had het onderzoek al vele ups en downs gekend. Het was zelfs gesloten en heropend geworden. Ook in de gerechtelijke wereld waren spanningen ontstaan. De rechter van instructie raakte ervan overtuigd, dat hij in bepaalde kringen de waarheid kon achterhalen en meende dat hij daarbij werd tegengewerkt door een voorzichtigheid die politiek geïnspireerd was. De procureur des konings oordeelde dat de rechter te voortvarend te werk ging en zich door de Vlaamsgezinde pers op sleeptouw liet nemen. Zo kwam het ook dat het parket-generaal van Gent meer dan normaal in dit onderzoek werd betrokken, wat aanleiding gaf tot allerlei onenigheden en beschuldigingen.

Na de arrestaties in april 1948 nam H. de Grootte, de toenmalige burgemeester van de gemeente Houthulst en senator voor de Christelijke Volkspartij (CVP), contact op met de rechter. De Grootte, die later naar de socialistische partij zou overgaan, was tijdens de oorlog geheim agent van de geallieerden geweest en daarna in Brugge bij de Staatsveiligheid betrokken. Volgens de rechter noemde hij namen van vooraanstaande personen uit het gerecht en de politiek die zich speciaal voor de zaak interesseerden. Hij zou verklaard hebben dat „vooraanstaande personaliteiten die in de zaak betrokken waren hun situatie en hun pensioen

zouden verliezen indien zij zich kenbaar maakten". Tevens zou hij gezegd hebben zelf ook bij de zaak te zijn betrokken. Toen in 1949, in een periode vlak voor de verkiezingen, de parlementaire onschendbaarheid niet gold, werd De Groote over dit alles ondervraagd. Hij loochende alles. Ook de genoemde vooraanstaanden loochenden. Dit had tot gevolg dat de rechter van instructie vroeg van zijn opdracht ontheven te worden, wat hij vroeger, onder de indruk van bepaalde gebeurtenissen, ook al eens had gevraagd. Men ging er niet op in. Op 6 december 1949 vroeg de Senaat aan de minister van justitie de schorsing te bevelen van alle vervolgingen tegen De Groote die ondertussen opnieuw onschendbaar parlamentslid was geworden. De rechter van instructie, daardoor zeer gegriefd en ook verontwaardigd omdat men buiten zijn weten het dossier had weggenomen om het ter inzage aan de Senaat te geven, vroeg opnieuw van zijn taak ontslagen te worden. Hij beriep zich op gewetensbezwaren en gezondheidsredenen en op 28 februari 1950 trok de Kamer van Inbeschuldigingstelling in Gent de zaak tot zich en stelde de raadsheer Bossaert van Gent aan om het onderzoek voort te zetten. De raadsheer onderzocht de zaak van het onderhoud De Groote-De Laere, maar beiden bleven op hun standpunt.

Het zeer lijvige dossier bracht uiteindelijk geen antwoord op de vraag, wie de IJzertoren liet ontploffen. Voortdurend heeft men de indruk dat de speurders dicht bij de waarheid waren, maar dat geheimzinnige krachten van hogerhand, zeer solidair, getracht hebben alle speurders schaakmat te zetten. Op 2 juni 1951 werden de verdachten door de Kamer van Inbeschuldigingstelling van het Hof van Beroep in Gent buiten vervolging gesteld. Het onderzoek werd niet meer heropend. Naast het lijvig dossier waaruit de gegevens werden geput om deze bijdrage te schrijven, bestaat er een tweede dossier, dat geheim is gebleven en als het ware het proces maakt van het eerste dossier.

Ondertussen bestreden voor- en tegenstanders van de IJzerbedevaarten elkaar zoveel mogelijk, in betogingen, in de pers en ook in het parlement, waar het CVP-kamerlid Godfried Develter van Diksmuide een politiek-gerechtigd duel voerde met de liberale minister van justitie Adolf van Glabbeke, uit Oostende (later de advocaat van een der gearresteerden). Van Glabbeke werd het symbool van al wie de ondergang van de bedevaart had gezworen.

De debatten leidden tenslotte tot een onderzoek naar de houding die Herman Bekaert, procureur-generaal bij het Hof van Beroep in Gent, tegenover de rechter van instructie en de procureur des konings had aangenomen. De conclusie was, dat hij „niet opzettelijk de gang van het onderzoek belemmerd heeft" en niet „getracht heeft de daders van de aanslag te dekken", maar dat er professionele tekortkomingen waren. Op 12 juli 1952 ondertekende Koning Boudewijn een besluit waardoor de procureur-generaal voor één maand uit zijn ambt werd geschorst. Vanwege dit besluit werd de toenmalige minister van justitie, de Franstalige Joseph Pholien (CVP), door de niet-Vlaamsgezinde en door de linkse pers fel aangevallen. De andere kringen beschouwden het als een „symbolische straf".

4. NA DE AANSLAGEN. Na de tweede aanslag

geloofden velen dat de IJzerbedevaart definitief verleden tijd was geworden. Spoedig kwam er evenwel reactie van Vlaamsgezinden die tot de christelijk-sociale richting behoorden en niet door de collaboratie gecompromitteerd waren. Op initiatief van de Vlaamse pers kwam een Voorlopig Comité tot Herstel van het IJzerkruis tot stand. Voorzitter was de Leuvense professor Jules Cardyn en secretaris de advocaat Carlos Gits. Vele verenigingen, openbare besturen en particuliere personen traden toe.

Op 28 april 1946 had een Jeugdbedevaart van eerherstel plaats. De katholieke jeugdbewegingen waren er de promotors van. De Staatsveiligheid schatte het aantal deelnemers op 1.500. Kamer voorzitter Frans van Cauwelaert bevond zich onder hen. De radio-directeur Jan Boon, Lode Arts s.j., Jules Cardyn en Jef Deschuyffeleer voerden er het woord.

De minister van binnenlandse zaken Auguste Buisseret, een Luikse wallingantische liberaal, maakte de toestemming voor de bedevaart afhankelijk van een verklaring waarin prof. Cardyn de waarborg moest geven dat de plechtigheid een waardig nationaal karakter zou dragen en waarin tevens de vooroorlogse „anti-nationale” geest moest worden afgekeurd.

De Jeugdbedevaart werd door Waalse katholieken (o.m. in La Libre Belgique) als een patriottische plechtigheid begroet. Van vrijzinnige linkse zijde bleef men sterk tegen reageren, ook in Vlaanderen. Ondertussen had het CVP-gezinde dagblad De Nieuwe Standaard inschrijvingslijsten voor de wederopbouw van het monument geopend en daar kwamen ook giften van bekende Franstaligen op voor, die de vernieling als een profanatie en een vergissing beschouwden.

Volgens minister Buisseret was er in Diksmuide geen beterschap waar te nemen en in juni 1946 deelde hij in het parlement mee dat de grond van de IJzertoren zou worden onteigend om er een nationaal monument op te richten, zodat de „politieke dubbelzinnigheid” kon worden voorkomen. Dit lokte felle reactie uit en het Voorlopige Comité publiceerde een plechtig protest. Het Comité riep „alle rechtgeaarde Belgen op – Vlamingen en Walen – die eerbied en piëteit hebben voor dodenhulde, om elke regering het recht te ontkennen de fouten van enige verdwaalde volksleiders te wreken op het kruis en het graf van gesneuvelde helden”. Het klaagde ook de Nationale Strijders Bond (NSB) aan, de vereniging van oud-strijders, die op de traditionele bedevaartdag in augustus zelf plechtigheden organiseerde. Bij wijze van protest werd besloten „dit jaar geen IJzerbedevaart te organiseren”. In de Senaat had de CVP-er prof. Edgard de Bruyne reeds over de onteigening geïnterpelleerd, een beslissing waarmee de regering zich „aan de zijde stelt van diegenen die de aanslag hebben gepleegd”.

Alle hetze en alle tegenwerking ten spijt werd op 22 augustus 1948 opnieuw aangeknoopt bij de vooroorlogse traditie. Onder moeilijke omstandigheden aanvaardde prof. dr. Frans Fransen het voorzitterschap van het nieuwe comité. Ondanks bedreigingen en zelfs aanslagen zette hij de heldenhulde en de bedevaarten voort in de geest van de frontsoldaten uit de Eerste Wereldoorlog. Hij werd daarin actief bijgestaan door Edward Clottens,

voorzitter van de Vlaamse Oud-Strijders (VOS) en gedelegeerd beheerder van het bedevaartcomité, die achter de schermen de inspirator van de nieuwe bedevaarten werd en die erin zou slagen de jaarlijkse plechtigheid uit de greep te houden van zowel politieke partijen en organisaties als extremistische groepen.

De bedevaart van 22 augustus 1948 werd beschouwd als de 21ste en men schatte het aantal aanwezigen op 12.000. In 1949 sprak men van 30.000 deelnemers. Zij ontmoetten bij de toren een groep van het Comité voor Actie en Waakzaamheid, die tegen de bedevaart gekant was. De gendarmerie moest er de orde handhaven. Ondertussen was de Paxpoort bij het van puin gebouwde kruis op de crypt opgericht (z. IJzertoren). Deze poort werd op 20 augustus 1950 op de 23ste bedevaart ingewijd.

Op de vooravond van die bedevaart besliste de homogene CVP-regering van Joseph Pholien een toelage (één miljoen per jaar en dit gedurende vijftien jaren) voor de wederopbouw van de IJzertoren toe te kennen. Deze ommekeer in de officiële houding werd mogelijk gemaakt door A. de Boëdt die, samen met Gerard van den Daele, in de regering was opgenomen. Regelmatig woonden nu ook regeringsleden de bedevaarten bij, o.a. de ministers A. de Boëdt, G. van den Daele, A. Dequae, P.W. Segers, A. de Taeye en J. Verroken.

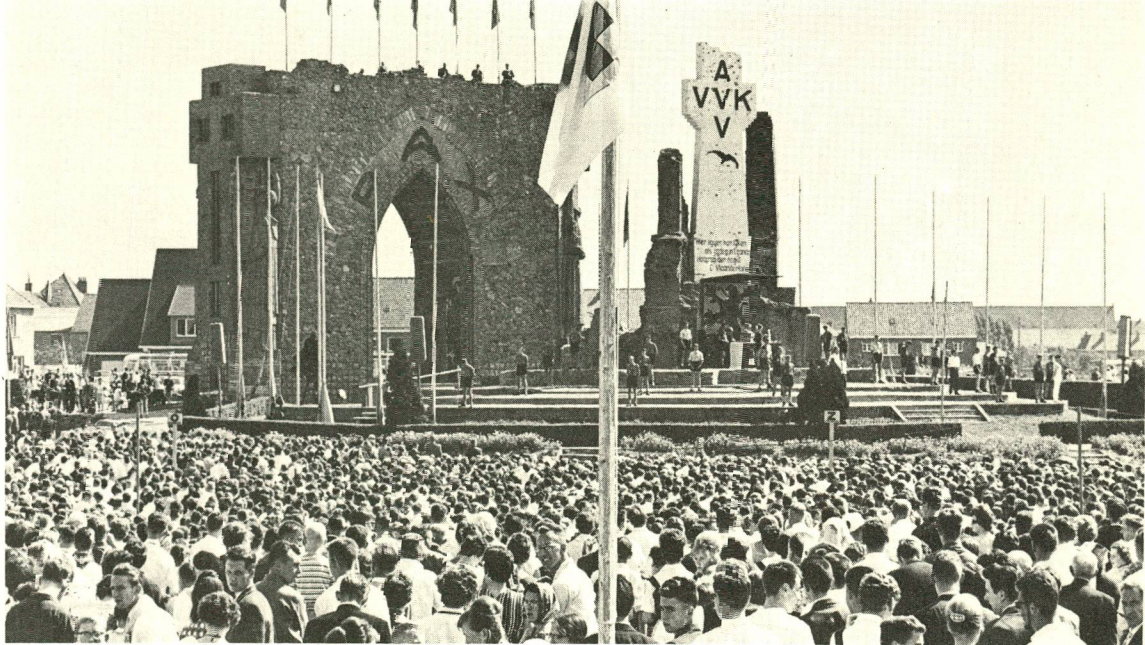
Terwijl het comité besliste de toren te laten herbouwen in een vorm die door het oorspronkelijke monument was geïnspireerd (1952), bleven verzetsverenigingen en Belgicistische oud-strijdersbonden tegen de bedevaart ageren. Op 23 augustus 1953, ter gelegenheid van de zesentwintigste bedevaart, had de zgn. Fostybetoging plaats. Dit was een tegenmanifestatie, georganiseerd door een Comité voor Beroep op het Land en het Volk, onder leiding van de Franstalige journalisten en oud-verzetslieden Jean Fosty en Fernand Demany. De deelnemers aan die betoging kwamen te Diksmuide bijeen bij een gedenkteken in de buurt van de vernielde IJzertoren, waarna zij per auto in optocht en onder begeleiding van de gendarmerie naar het

voormalige fort van Breendonk reden, waar een herdenking van gefusilleerde verzetslieden plaats had.

Op de eerstvolgende IJzerbedevaarten werden slechts kleine incidenten gemeld, die weldra zouden wegblijven. In 1956 herdacht men veertig jaar Heldenhulde en Firmin Dèprez. Men beijverde zich verder voor de wederopbouw en organiseerde daartoe talrijke propagandè-avonden en comités in heel het Vlaamse land. Dank zij de in die eerste jaren na de bevrijding niet te onderschatten moed en volharding van F. Franssen, E. Clottens, E. Clauw, L. van Kerkhoven, C. de Landtsheer, J. Lebeer, J. Rombouts, S. de Vriendt en M. Vandewiele (de comitéleden) werden de bedevaarten een groeiend succes.

In 1959 nam de secretaris van het comité, C. de Landtsheer, afscheid en werd opgevolgd door Rik de Ghein. De bedevaarten speelden verder een rol als „jaarlijks gewetensonderzoek” over de oplossing van de actuele Vlaamse vraagstukken. Er werd o.m. al vroeg stelling genomen inzake amnestie, in 1959 had men het over de economische problematiek van Vlaanderen en de afschaffing van de talentelling, terwijl A.W. Willemsen de Noordnederlandse betrokkenheid bij de Vlaamse problematiek in het licht stelde; in 1961 was Eendracht en Federalisme het motto.

Op de 35ste bedevaart, in 1962, voerde de Nederlandse historicus prof. dr. Pieter Geyl het woord. Hij sprak er zijn vreugde over uit, dat de V.B. weer het politieke terrein in België beheerste. Hij begreep de ontsporing die had plaats gehad, maar betreurde ze. Het „holle extremisme” van sommigen kon geen goede vruchten dragen, meende hij, en hij vroeg de Vlamingen te volharden in hun huidige, méér realistische aanpak, hun zoektocht naar een „deugdelijke therapie van Vlaanderens kwalen”, een therapie die bestaat in eigen Vlaamse autoriteit. Deze toespraak lokte bij de tegenstanders van de bedevaart scherpe reacties uit en Geyl, die lid was van de Nederlandse Partij van de Arbeid, werd ook in de socialistische Volksgazet aangevallen.

IJzerbedevaart 1962.

Met de jaren onderging de vorm van de plechtigheid te Diksmuide een wijziging. De kern bleef de eucharistieviering op het puin van de oude toren, met daarna redevoeringen over actuele thema's. Daaromheen werd een massaspel op touw gezet, waarvoor men een beroep deed op de regisseurs Juliaan Platteau en Remy van Duyn en op zang- en dansgroepen. De tekst werd vooral geleverd door de dichter Anton van Wilderode.

Prof. Fransen bleef voorzitter tot in 1968. Zijn taak werd toen overgenomen door mr. Hendrik Borginon, die op zijn beurt in 1971 door Jozef Coene werd opgevolgd. Thans zijn F. Daels en F. Fransen erevoorzitters en A. Demedts en R. van de Sompel ondervoorzitters. M. Lauwers is gemachtigd beheerder. M. Boey, P. Carpentier, C. Coupé, P. Daels, J. Delbroek, C. van Louwe, J. Vandemeulebroucke, A. Vandemoortele, S. de Vriendt en P. de Wit maken deel uit van de Raad van Beheer, en P. Kempynck en G. Stockman van de Raad van toezicht. H. Borginon, J. Claes, E. Clauw, P. van Couwenberghe, A. Debeuckelaere, J. Germis, K. Gryseels, C. van Hove, L. van Kerkhoven, J. Koninckx, C. de Landtsheer, S. Lievens, A. de Maeyer, L. van Mierlo, O. Mortier, P. Raskin, C. de Ridder, L. Ryckeboer, H. Vandezande, J. Vanneste, G. Verrept en J. van Waeg zijn de leden en R. de Ghein is secretaris van het IJzerbedevaartcomité.

IJzerbedevaart 1972.

5. BESLUIT. De IJzerbedevaart is een unicum in de V.B. Ondanks de jaren, de tegenwerking en het onvermijdelijk wegvallen van de oud-strijders uit de Eerste Wereldoorlog heeft zij een groot deel van haar strijdvaardigheid en haar frisheid kunnen bewaren. Zij is sedert vele jaren de grootste manifestatie van Vlaamsgezinden. Over het juiste aantal

deelnemers werd vaak getwist. Om propagandistische redenen werd het zowel overdreven als onderschat. Men neemt aan dat het in 1930, het eerste hoogtepunt in de geschiedenis van de bedevaarten, naar de honderdduizend ging. Later zou dit aantal zelfs overtroffen zijn. Na de Tweede Wereldoorlog duurde het tot een eind in de jaren vijftig eer het grote succes van vroeger kon worden geëvenaard.

De bedevaarten werden een krachtige motor in de Vlaamse ontvoogdingsstrijd. Onvermoeibaar werden ieder jaar met steeds meer klem de Vlaamse eisen naar voren gebracht. Het was te Diksmuide dat voor het eerst in het openbaar gezaghebbende stemmen opgingen voor amnestie, zelfbestuur en federalisme. De bedevaart was ook telkens weer een ontmoetingsplaats van Vlaams-nationalisten en andere katholieke Vlaamsgezinden. Zij was ook elk jaar een uiting van diep verlangen naar vrede met alle volkeren. In de jaren dertig werd daarbij sterk de nadruk gelegd op het anti-militairisme van de Vlaamse oud-strijders.

De aanslag in 1946 en de daarmee gepaard gaande agitatie tegen de voorstanders van de bedevaart en tegen de V.B. in het algemeen, verwekte zo'n reactie, dat dit het startsein is geworden voor de eerste na-oorlogse bewustwording en hergroepering van de niet-vrijzinnige Vlaamsgezinden. De actie voor de wederopbouw van de IJzertoren en tegen de aanvallers had een toenadering tussen de verschillende richtingen tengevolge.

LITERATUUR: *Verslagboeken van de IJzerbedevaarten*; - *Het geding van de IJzertoren* (1952); - H. Todts, *Hoop en Wanhoop der Vlaamsgezinden*, I (1961); - E. Balduck, *Diksmuide' onze trots en onze schande* (1968); - H.J. Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging 1914/1939*, 4 dln. (1969); - A.W. Willemssen, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940* (1969, tweede uitgave); - E. de V. [= A. de Bruyne], *Uit het dossier van 't Pallieterke, 16 maart 1946. de IJzertoren gedynamiteerd*, in 't *Pallieterke* (maart 1971); - L.D.L. [= Louis de Lentdecker], *Vernieling van IJzertoren was verwacht en gepland*, in *De Standaard* (12, 15, 16, 17, 18 en 19 maart 1971).

LOUIS DE LENTDECKER